«ΑΝΕΚΔΟΤΟΙ ΣΤΙΧΟΙ ΤΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ ΕΥΓΕΝΙΚΟΥ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑ ΙΩΑΝΝΗ Η΄ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟ»

του

Γεωργίου Τ. Τσερεβελάκη, PhD

Μεταδιδάκτορος Νεοελληνικῆς Φιλολογίας Πανεπιστημίου Πελοποννήσου

tserevelakis1979@gmail.com

Πρόλογος

Παρακάτω ἐκδίδουμε ἕνα σύντομο ἀφιερωματικὸ στιχούργημα τοῦ Ἰωάννη Εὐγενικοῦ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Ἰωάννη Η' Παλαιολόγο ἀπὸ τὸν κώδικα Vat. gr. 134, f. 124.[1] Πρόκειται γιὰ ἕνα σύντομο ποίημα σὲ ἰαμβικὸ δωδεκασύλλαβο μέτρο, τὸ ὁποῖο ἀποτελεῖ ἕνα *συμφυρμὸ* μὲ τὸ ἔργο τοῦ Μανουὴλ Φιλῆ *Carmina varia de naturali historia*.[2] Ὁλόκληρες νοηματικὲς ἑνότητες λαμβάνονται αὐτολεξεὶ ἀπὸ τὸ κείμενο τοῦ Φιλῆ, προκειμένου ὁ ποιητὴς νὰ κτίσει τὸ ποίημά του εὐκολώτερα. Αὐτὸ ἀπέβαινε εἰς βάρος τῆς ποιότητος τῆς τελικῆς σύνθεσης, ἀλλὰ ἦταν μᾶλλον μιὰ συνήθης πρακτικὴ τῶν Παλαιολογείων χρόνων ποὺ διευκόλυνε τὴν *variatio* τῆς ἐκφράσεως. Ὑπῆρχαν δηλαδὴ ἕτοιμες τιμητικὲς προσφωνήσεις, τὶς ὁποῖες χρησιμοποιοῦσαν οἱ αὐλικοὶ ποιητὲς γιὰ νὰ ἀπευθύνουν ἕνα στιχούργημά τους στὸν ἑκάστοτε αὐτοκράτορα.

Τὰ χειρόγραφα ποὺ παραδίδουν τοὺς τιμητικοὺς στίχους στὸν Ἰωάννη Η΄ εἶναι τὰ ἑξῆς:

- Biblioteca Apostolica Vaticana, Reg. gr. Pio II 37, ff. 001-2*, τοῦ 15[ου] αἰῶνος.
- Biblioteca Apostolica Vaticana, Vat. gr. 0134, ff. 124r-v*, τῶν μέσων τοῦ 15[ου] αἰῶνος.

EDITIO PRINCEPS

SIGLA

I. CODICES
R = Reg. gr. Pio II 37, ff. 001-2*
V = Vat. gr. 0134, ff. 124r-v*

---

1. Τὰ κείμενα τοῦ Ἰωάννη Εὐγενικοῦ ἀναφέρονται συγκεντρωτικὰ στὸν ἑξῆς ἠλεκτρονικὸ σύνδεσμο: https://pinakes.irht.cnrs.fr/notices/auteur/1036/ (Πρόσβαση στὶς 25-7-2020). Γιὰ τὸν Ἰω. Εὐγενικό, βλ. H. Hunger, *Ἡ λόγια κοσμικὴ γραμματεία τῶν Βυζαντινῶν*, τόμ. Β΄, σσ. 224-226.

2. Ἡ ἔκδοση τοῦ ἔργου τοῦ Μανουὴλ Φιλῆ εἶναι ἡ ἑξῆς: F. Dübner and F.S. Lehrs, *Manuelis Philae versus iambici de proprietate animalium, Poetae bucolici et didactici*, Paris: Didot, 1862· Γιὰ τὸν Φιλῆ ὡς ποιητῆ, βλ. H. Hunger, *Ἡ λόγια κοσμικὴ γραμματεία τῶν Βυζαντινῶν*, τόμ. Β΄, σ. 597, καὶ J. O. Rosenqvist, *Ἡ βυζαντινὴ λογοτεχνία*, σ. 245.

Versi iambici dedicati Iohanni VIII Palaeologi

Αὐτοκράτορ κράτιστε, πορφύρας γόνε,
αὐτοκράτορ μέγιστε, τοῦ γένους κλέος,
ὡς στερρός, ὡς ἄγρυπνος, ὡς φιλῶν λόγους,
ὡς ὀξύς, ὡς ἄριστος εἰς θήραν τούτων,
ὡς ἀγαθὸς καὶ συμπαθὴς ὢν τὴν φύσιν,
χρηστός, γαληνός, εὐμενὴς ὑπὲρ φύσιν·
ἡδύς, προσηνής, εὐστεφὴς αὐτοκράτωρ,
θεοῦ μιμητὴς ὡς ὑπὲρ πάντας πέλων·
ἄναξ χαριτώνυμε, δόξα τοῦ γένους,
δέχου συνήθως εὐμενῶς πόνον τόνδε
ὅν σοι καθυπούργησα χειρὶ προθύμῳ
ὡσὰν ἔχῃς ἥδυσμα καὶ βίβλον τήνδε,
τρυφῆς λογικῆς εὐπορῶν συγγραφέως·
ἀλλ᾽ ὦ δικαστὰ τῶν σοφῶν πάντων λόγων,
καὶ νοῦ καθαρέ, τῶν ψυχῶν ἐπιστάτα,
καὶ τῶν ἐπὶ γῆς δυσμενῶν ἀντιστάτα,
καὶ τῶν παρ᾽ ἡμῖν εἰσφορῶν ζυγοστάτα,
καὶ τῆς φυσικῆς μουσικῆς χοροστάτα,
καὶ τῆς καθ᾽ ἡμᾶς φύσεως πρωτοστάτα,
καὶ φῶς ἐναργῶς ἐξελέγχων τὰς φύσεις,
καὶ πῦρ δαπανῶν τῶν ψυχῶν πάντας πόνους,
ὦ γλυκύτης ἄρρητε καὶ εὐθυμία,
καὶ τερπνότης ἄφραστε καὶ κραταρχία
νικῶσα καὶ κρύπτουσα πᾶν λόγου σθένος,
ἡ φαιδρότης, ἡ τέρψις, ἡ θυμηδία,
ἡ χρηστότης, ἡ χάρις, ἡ κοινὴ δρόσος,
ἡ ζωοποιὸς τῶν ἡμῶν λόγων κρᾶσις,
ἡ καλοποιὸς τοῦ βροτῶν γένους φύσις.
Ὦ βασιλεῦ, τὸ θαῦμα τοῦ κοινοῦ κρότου,
καὶ πάντα κινοῦν εἰς θεοῦ δόξαν στόμα,
καὶ γλῶττα λαμπρὰ καὶ θεόφθογγε φράσις,
καὶ σῶμα καινῶν δεκτικὸν χαρισμάτων,
καὶ πνεῦμα κοινὸν εἰς πνοῆς λειτουργίαν,
ὦ κόσμε τῆς γῆς, τῆς φυλῆς τῆς ἀξίας,
τῆς πορφυρίδος τοῦ γένους τῆς ἑστίας,
τῆς τοῦ στέφους χάριτος ὡς καὶ τοῦ θρόνου,
τῆς τοῦ βίου πλάστιγγος ὡς καὶ τοῦ τρόπου,
τῆς τοῦ λόγου σάλπιγγος ὡς καὶ τοῦ κράτους,
ὁ νοῦς ὁ γοργός, ὁ βραβεὺς τῶν πραγμάτων,
ἡ γλῶσσα τῆς γῆς, ἡ στολὶς τῶν κτισμάτων,
ὁ τῶν λόγων θάλαμος ὁ στεφηφόρος,

τὸ τοῦ κράτους ἔσοπτρον αὐτὸ τὸ κράτος
ὢ καὶ φυτουργὲ τῶν καλῶν, αὐτοκράτωρ,
καὶ νοῦ γεωργὲ μυστικῆς εὐκαρπίας,
καὶ ζῶν εὐτεχνῶς ἀμπελὼν πτωχοτρόφε,
λειμὼν ἀγαθὲ τῶν θεοῦ χαρισμάτων,
ἑωσφόρε κράτιστε τοὺς ἄλλους κρύπτων,
καὶ κόσμε κοινὲ τῆς λογικῆς φύσεως.
Ὁ μὲν κραταιὸς οὐρανοῦ καὶ γῆς ἄναξ
εἴη κρατύνων εἰς ἀμέτρους ἡλίους
τὸ σὸν κράτος, κράτιστε σὺν τῇ κρατίστῃ
θαυμασίᾳ αὐγούστῃ πορφυροβλάστῳ·
σὺ δὲ στόλιζε, θάλπε καὶ φώτιζέ[3] *με*
ὀλβιοδώρῳ σωστικῇ σου προνοίᾳ.
Ἰωάννης σοι ταῦτα θερμὸς οἰκέτης,
ὁ Εὐγενικὸς τολμηρῶς προσφθέγγομαι,
ὁ καὶ νομοφύλαξ τιμηθεὶς σῷ κράτει.

Μετάφραση

Ἰσχυρότατε αὐτοκράτορα, γόνε τῆς πορφύρας,
μέγιστε αὐτοκράτορα, δόξα τοῦ γένους μας,
ποὺ εἶσαι δυνατός, ἄγρυπνος, ποὺ ἀγαπᾷς τὰ ποιήματα,
ποὺ εἶσαι ἔξυπνος καὶ τὰ κυνηγᾷς αὐτά,
ποὺ εἶσαι ἀγαθὸς καὶ συμπονετικὸς ἀπὸ τὴν φύση σου,
χρηστός, γαλήνιος, ὑπερβολικὰ εὐμενής,
γλυκός, προσηνής, δοξασμένος αὐτοκράτορας,
ποὺ ξεπερνᾷς τοὺς ἄλλους στὴν μίμηση τοῦ θεοῦ·
χαριτώνυμε βασιλιά, δόξα τοῦ γένους μας,
δέξου μὲ εὐμένεια αὐτὸν τὸν κόπο μου
ποὺ δημιούργησα μὲ πρόθυμο χέρι
ὥστε νὰ εὐχαριστιέσαι μὲ αὐτὸ τὸ βιβλίο
καὶ νὰ ἀπολαμβάνεις τὸν λόγο ἑνὸς συγγραφέα·
ὦ δικαστῆ ὅλων τῶν σοφῶν λόγων,
νοῦ καθαρέ, ἐπιστάτη τῶν ψυχῶν,
ἐσὺ ποὺ ἀντιστέκεσαι στὶς ἐπίγειες συμφορές,
ποὺ ὑπολογίζεις σωστὰ τὶς εἰσφορές μας,
ποὺ ὀργανώνεις τὴν ἁρμονία τῆς φύσης,
ποὺ εἶσαι ὁ πρωτοστάτης τῆς ἀνθρώπινης φύσης,
ποὺ σὰν φῶς καθάριο ἐλέγχεις τὶς φύσεις μας,
ποὺ σὰν φωτιὰ καταλύεις τὴν κούραση ἀπὸ τὶς ψυχές μας,

3. Reg. gr. Pio II, φύλαττέ με

ὢ ἄρρητη γλυκύτης καὶ εὐθυμία,
ἄφραστη τερπνότητα καὶ δύναμη τῶν δυνάμεων
ποὺ νικᾷς καὶ ἀποδυναμώνεις κάθε ἰσχὺ τοῦ λόγου,
ἡ χαρά, ἡ τέρψη, ἡ θυμηδία,
ἡ χρηστότης, ἡ χάρη, ἡ δροσιὰ ὅλων,
ἐσὺ ποὺ ζωοποιεῖς τὰ λόγια μας,
ἡ ὀντότης ποὺ κάνει καλὸ στὸ γένος τῶν ἀνθρώπων.
Ὦ βασιλιά, τὸ θαῦμα τῆς κοινῆς δόξας,
ποὺ παρακινεῖς τοὺς πάντες νὰ δοξάζουν τὸν θεό,
λαμπρὴ γλῶσσα καὶ θεόφθογγε φράση,
σῶμα ποὺ δέχεσαι τὰ νέα χαρίσματα,
πνεῦμα ποὺ δίνεις σὲ ὅλους πνοή,
ὢ κόσμημα τῆς γης, τῆς ἀξίας φυλῆς,
καὶ τῆς πορφύρας τοῦ γένους μας,
τῆς χαρᾶς τοῦ στέμματος καὶ τοῦ θρόνου,
τῆς ζυγαριᾶς τῆς ζωῆς καὶ τοῦ τρόπου,
τῆς σάλπιγγας τοῦ λόγου καὶ τῆς δύναμης,
ὁ νοῦς ὁ γρήγορος, ὁ ἀνταμείβων τὶς πράξεις,
ἡ γλῶσσα τῆς γῆς, τὸ στολίδι τῶν κτισμάτων,
ὁ ἐστεμμένος θάλαμος τῶν λόγων,
ὁ ἐσωτερικὸς καθρέπτης τῆς ἰσχύος τοῦ κράτους,
ὢ φυτουργὲ τῶν καλῶν, αὐτοκράτορα,
νοῦ ποὺ καλλιεργεῖς τὴν μυστικὴ εὐκαρπία,
ποὺ ζεῖς σωστά, ἀμπέλι ποὺ θρέφεις τοὺς φτωχούς,
ἀγαθὸ λιβάδι τῶν χαρισμάτων τοῦ θεοῦ,
κράτιστε ἥλιε ποὺ καλύπτεις τοὺς ἄλλους,
κοινὸ στολίδι τῆς λογικῆς ἱκανότητας.
Ὁ κραταιὸς βασιλιᾶς τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς
ἂς δυναμώνει γιὰ ἀμέτρητες μέρες
τὴν ἰσχύ σου, ἰσχυρότατε μαζὶ μὲ τὴν ἰσχυρότατη
θαυμάσια αὐγούστα τὴν πορφυρογέννητη.
Ἐσὺ στόλιζε, θάλπε καὶ φώτιζέ με
μὲ τὴν πρόνοιά σου ποὺ σώζει καὶ χαροποιεῖ.
Ὁ Ἰωάννης στὰ ἀπευθύνει αὐτὰ ὁ θερμός σου δοῦλος,
ποὺ τολμῶ νὰ λέγομαι Εὐγενικός,
ποὺ τιμήθηκα ἀπὸ τὸ κράτος σου μὲ τὸ ἀξίωμα τοῦ νομοφύλακος.